

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК

***ПАНОРАМА
ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ***

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 1

Рівне – 2008

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 1. – Рівне: РДГУ, 2008. – 217 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Гон М.М.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
2. **Канцелярук Б.І.** – д. політ. н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
3. **Киридон А.М.** – д.іст. н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
4. **Круглашов А.М.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.
5. **Макаренко Є.А.** – д. політ. н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
6. **Постоловський Р.М.** – к. іст. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
7. **Терешко Ю.М.** – к. іст. н., доцент, завідувач кафедри політології та соціології Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Тихомирова Є.Б.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'язнавства Київського славістичного університету (заступник головного редактора).
9. **Троян С.С.** – д. іст. наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та країнознавства Рівненського інституту слов'язнавства Київського славістичного університету.
10. **Шеретюк В.М.** – к. іст. н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Ярош Б.О.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри теорії та історії політичної науки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Відповідальний редактор – к. політ. н., доцент **Черній А.Л.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

Друкується за рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол №5 від 28 грудня 2007 р.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Думки авторів статей можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Тихомирова Є.Б.	5	PR-забезпечення діяльності Організації Об'єднаних Націй
Черній В.А.	23	Політичний чинник наукового співробітництва Північноатлантичного Альянсу на початку ХХІ ст.
Герасимчук Т.Ф.	29	Міжнародна міграція та проблема національної безпеки держав
Алієв М.М.	38	Транспортна політика ЄС і місце в ній транспортних коридорів і проектів
Дубей В.І.	44	Впровадження екологічних стандартів „євро” в Україні як необхідність євроінтеграційних процесів

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Черній А.Л.	54	Теоретичні показники кризовості суспільних систем
Хаврук І.А.	57	Інститут референдуму в системі соціалістичної демократії
Парфенюк В.М.	66	Особливості формування політичної стратегії України в сфері інформаційного суспільства
Кириленко О.М.	82	Функції та дисфункції політичних інститутів українського суспільства на сучасному етапі
Наумов А.С.	100	Інститут президента в Росії: місце у політичній системі
Терешко Ю.М.	107	Стан „свободи слова” у посттоталітарній Росії В.Путіна
Луценко К.В.	119	Політична реклама в період парламентських виборів в Україні: проблеми та досягнення
Христюк Т.А.	125	Соціологічні підсумки парламентських виборів 2007 року

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ. МІЖКОНФЕСІЙНІ ВЗАЄМИНИ

Троян С.С.	131	Концептуально-методологічний аспект дослідження національної толерантності в сучасній Україні
------------	-----	---

Киридон А.М.	135	Релігійна ситуація в сучасній Україні: історико-політологічний аспект
Монолатій І.С.	143	Галицька і буковинська ідентичності за імперської доби: феномени, характеристики, етнічний простір
Гон М.М.	153	Зовнішньополітичні корелянти міжетнічної взаємодії в Західній Україні міжвоєнного періоду

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

Мисан-Мілясевич В.В.	162	Причини виникнення міжнародного тероризму як проблема політологічних досліджень
Лесняк В.Ю.	166	Інституційний вимір іспанського переходу до демократії
Ларькіна Л. М.	175	Специфіка функціонування пропорційної виборчої системи в Україні
Семенюк Т. Ю.	179	Фінансові ресурси політичних партій
Мартинчук І.І.	186	Основні напрями політичної діяльності Р.Шустера
Валюх Л.І.	198	Гельголандсько-занзібарський договір: політична оцінка в британському парламенті

РЕЦЕНЗІЇ

Гон М.М.	207	„Чужий” в „обіймах” націоналізму й етнічного насильства (Рец.: Alexander Victor Prusin. Nationalizing a Borderland. War, Ethnicity, and Anti-Jewish Violence in East Galicia, 1914-1920. – The University of Alabama Press, 2005)
Гон М.М.	212	Західноукраїнські сюжети взаємодії іншостей модерної доби (Рец.: Монолатій І. Особливості міжетнічних взаємин у західноукраїнському регіоні в Модерну добу. Монографія. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007)
Відомості про авторів	216	

яка була спрямована на виконання всіх вимог, необхідних для інтеграції СР в євроатлантичні структури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Kopeček L.Od Mečiara k Dzurindovi. Slovenská politika a politický systém v prvém desetiletí samostatnosti.– Brno,2003.
2. Evroreport. – december, 1999.
3. Leško M. Masky a tváre novej elity. – Bratislava, 2000.
4. Národná obroda. – 3.01.2000.
5. Národná obroda. – 18.04.2000.
6. Národná obroda. – 30.05.2000.
7. Národná obroda, 2.1.2001.
8. Novoročný prejav prezidenta Slovenskej republiky. – 1 januára 2002. – SITA. – 1.01.2002.
9. Novoročný príhovor prezidenta SR Rudolfa Schustera. SITA, 1.1.2003.
10. Pravda,6.9.2001.
11. Prejav prezidenta Slovenskej republiky v parlamente. SITA, 28.6.2002.
12. Prezident je presvedčený, že NR SR schváli vyslanie jednotky. – SITA. – 30.1.2003.
13. SITA. – 12.06.2000.
14. Schuster R. Pre nich som už bol mŕtvy. – Sme. – 19.9.2000.
15. Schuster R. Odchádzajú ministri, ktorí stranícky neobstali.-SITA, 24.9.2003.
16. Schuster je za prípadnú účasť v Iraku. – Sme. – 16.12.2002.
17. Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti. – Bratislava,2000.
18. Schuster Zostavením vlády nemysím poveriť víťaza volieb. SITA, 7.3.2002.
19. Sme. – 16.06.1999.
20. Sme. – 15.07.1999.
21. Sme. – 24.01.2000.
22. Sme. – 11.09.2000.
23. Vystúpenie prezidenta SR v Národnej rade SR 25.5.2001 // <http://www.prezident.sk/actuality>

УДК [32(480): 32(6)]: 32(410)

Валюх Л.І.

ГЕЛЬГОЛАНДСЬКО-ЗАНЗІБАРСЬКИЙ ДОГОВІР: ПОЛІТИЧНА ОЦІНКА В БРИТАНСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ

Політична історія Британської імперії останньої третини ХІХ ст. складна і багатоманітна. Далеко не всі її аспекти вивчені повною мірою. Однією із малодосліджених сторінок англійської історії є питання про підписання Гельголандсько-Занзібарського договору (1890 р.) і його

політичну оцінку в англійському парламенті. Дослідження цієї проблеми є особливо актуальним, оскільки аналіз конкретного матеріалу, який характеризує виникнення і розвиток англо-німецьких суперечностей в роки, що передували Першій світовій війні, дозволяє докладніше прослідкувати одну з причин її виникнення.

Гельголандсько-Занзібарський договір був підписаний англійським послом Малетом і канцлером Німеччини Капріві 1 липня 1890 р. Згідно нього, Німеччина відмовлялася на користь Англії від: 1) султанату Віту; 2) районів, розташованих у межиріччі Тана – Джуба, а також на північ від останніх аж до кордонів Єгипту, на схід від західного вододілу Верхнього Нілу; 3) територій, які знаходились на захід від оз. Вікторія до 1° пд.ш. (Буганда й ін.) і у верхів'ях Нілу; 4) Ньясаленду й північно-східних районів Північної Родезії. Крім того, Німеччина визнавала англійський протекторат над Занзібаром, що включав, крім острова Занзібар, острів Пембу й десятимильну смугу східно-африканського узбережжя на північ від р. Умба (Ванга). Договір спеціально передбачав право безмитного ввозу товарів через територію між озерами Ньяса й Танганьїка [5, р. 905].

Німеччина за договором одержала: 1) острів Гельголанд у Північному морі; 2) смугу східно-африканського узбережжя (з виплатою компенсації султанові); 3) острів Мафія; 4) смугу території шириною 20 миль – так званий “язик Капріві”, яка давала німецькій Південно-Західній Африці вихід до р. Замбезі [5, р. 906].

Гельголандсько-Занзібарський договір був сприйнятий англійською громадськістю неоднозначно. Особливо гостра дискусія з приводу його підписання розгорнулася в парламенті. У ході обговорення цієї угоди позначилося декілька важливих проблем. Першу із них, підняту У. Гладстоном, доцільно назвати юридичним прецедентом. Він торкався зміни прерогатив нижньої палати парламенту. В своєму виступі колишній прем'єр-міністр відзначив, що за всю історію існування Палати обшин її ніколи не просили голосувати з питання про передачу території іншій державі. “Вирішення подібних проблем перебувало виключно в руках Корони. Парламент же мав право позбавляти влади міністрів, якщо ті зловживали повноваженнями при підготовці рішень про поступки якимись землями [4, col. 760-761]”. “Безпрецедентне звернення уряду до нижньої палати із проханням затвердити договір” Гладстон пояснював його “винятковою важливістю”. Але навіть не дивлячись на дану обставину, були відсутні документи, в яких обумовлювалася б зміна прав Корони і парламенту, депутат вважав за неможливе подальше обговорення договору, оскільки нижня палата юридично не мала на це повноважень. Не бажаючи бути замішаним у “конституційному прецеденті”, Гладстон заявив, що “вмиває руки” від подальшого обговорення документу [4, col. 767-768].

Позиція депутатів-лібералів чітко була висловлена колегами Гладстона по партії У. Харкоутом, Х. Девеєм і Ф. Стівенсоном. Ці парламентарі висловилися “проти дій уряду”, які означали “зменшення” прав Корони, а значить фактичне порушення неписаної конституції. Це, на думку депутатів, давало привід для подібних дій в майбутньому [4, col. 773, 782, 788].

Депутат Лабушер фактично розкрив карти лібералів, вказавши на істинну причину їх заперечень щодо винесення Гельголандського акту на розгляд парламенту. Побоювання прихильників Гладстона торкалися збільшення повноважень парламенту в справі розгляду міжнародних договорів, тобто обов’язкове їх затвердження законодавчим органом. Вони вважали, що у разі повернення лібералів в уряд, Палата лордів, що “є консервативною асамблеєю” і володіє правом вето, гальмуватиме ратифікацію міжнародних угод, вироблених представниками іншої партії, тобто лібералами. Лабушер справедливо припустив, що якби цей же договір був представлений Гладстоном, то депутати від консервативної партії охарактеризували б його як “жахливу річ”, і “Палата лордів відкинула б цей білл”. А Корона в цих умовах, при змінених функціях парламенту, вже не змогла б втрутитися в процес затвердження міжнародної угоди. Тому депутати-ліберали пропонували залишити за Палатою общин в подібних питаннях лише консультативні функції [4, col. 937].

Консерваторів у ході цих дебатів представляли члени уряду та впливові представники партії. Із роз’ясненнями таких безпрецедентних дій кабінету міністрів виступив міністр фінансів Гошен. Він зауважив, що якби уряд при розв’язанні такої важливої проблеми як передача підданих британської корони (малося на увазі жителів Гельгоlanda – Л.В.) іншій державі діяв би без обговорення даного питання в парламенті, то Палата общин, у свою чергу, проголосувала б за відставку уряду [4, col. 769]. Гошен також вважав, що дане обговорення не повинно було стати останнім – і в майбутньому, на його думку, парламенту слід було узяти на себе відповідальність за розгляд подібних питань [4, col. 772].

Депутат-консерватор від Ліверпуля Баден-Пауелл оцінив цю подію як “найважливішу конституційну зміну століття”. Він вважав логічним звернення уряду до парламенту із проханням “дозволити” передачу Гельгоlanda Німеччині, оскільки громадяни, які проживали на острові були британськими підданими. Баден-Пауелл вважав, що і “в майбутньому згоду на подібні дії уряд повинен одержувати перш за все від законодавчого органу [4, col. 791]”.

Таким чином, ми бачимо, що консерватори і ліберали тимчасово поступилися своїми ідеологічними принципами і немов помінялися місцями: консерватори були готові внести зміни в неписану конституцію, ліберали наполягали на збереженні традиційної системи відносин між

Короною і парламентом. Зовні несподівана відмова лібералів від партійних позицій пояснюється їх побоюванням у майбутньому відчувати певні складнощі у відносинах із верхньою палатою. Консерваторів, навпаки, влаштовував існуючий розклад сил у парламенті й саме з метою його збереження вони також були змушені поступитися своїми принципами.

Одним із основних питань, розглянутих англійськими парламентарями при обговоренні угоди 1890 р., була так звана проблема острова Гельголанд, яка включала декілька складових: стратегічна важливість острова для Великої Британії та Німеччини, бажання його жителів стати німецькими громадянами та компенсація, яку повинна була одержати Велика Британія за цю поступку.

Цей острів площею всього близько 0,9 км², заселений фризами, знаходився у Північному морі, в 68 км від гирла Ельби. В 1807 р. Велика Британія, у ході наполеонівських війн, захопила його у Данії та отримала у володіння за рішенням Віденського конгресу. Тобто, до моменту підписання Гельголандської угоди Англія розпоряджалася ним упродовж 83 років. Володіння островом не давало особливої економічної вигоди – він виконував лише функцію складу товарів і вугілля. Важливішим було те, що Гельголанд мав велике стратегічне значення, оскільки дозволяв контролювати морські шляхи в Північному морі та узбережжі Німеччини [1, с. 52]. Саме тому дебати з проблеми передачі цього острова Німеччині були досить гострими.

При обговоренні питання про стратегічну важливість Гельгоlanda депутати умовно як би розділилися на два табори, що, в основному, визначалося партійною приналежністю. Більшість лібералів переконувала своїх колег у стратегічній важливості цього острова і, відповідно, в неприпустимості його передачі Німеччині. Так, депутат Ф. Стівенсон побоювався “перетворення острова в морську фортецю, що нагадує Кронштадт [4, col. 783]”. Гладстон, погоджуючись із колегами, також застерігав уряд від помилки передачі острова Німеччині.

Позиція консерваторів була детально висвітлена в промові прем'єр-міністра. 10 липня 1890 р. Солсбері звернувся до історії володіння Великобританією цим островом. Він вказав на те, що “із моменту відкликання з Гельгоlanda збройних сил (1821 р.) острів залишився незахищеним, неукріпленим і міг бути захоплений протягом декількох годин при використанні значної морської сили”. Солсбері заявив, що острів, який не має ні порту, ні відкритого рейду, не потрібний Англії. Крім того, у випадку війни з Німеччиною кораблі останньої змогли б досягти Гельгоlanda раніше, ніж англійські, і “звідти розпочали б загрожувати нам ударом, що для найкращого флоту в світі було б великою ганьбою”. Щоб уникнути цього на острові довелося б, як стверджував англійський прем'єр, постійно тримати великий англійський флот, який, однак, “не такий великий, щоб перебувати в будь-якому куточку земної

кулі [2, с. 173]”. Із чого лідер консерваторів робив висновок, що стратегічне значення Гельгоlanda на випадок війни було невелике і його доцільно передати Німеччині в обмін на територіальні поступки в Африці.

Підтримав британського прем'єра і відомий англійський дослідник африканського континенту В. Камерон: “Те, що ми знайшли в Східній Африці, коштує набагато дорожче, ніж Гельголанд. Цей острів марний для нас: у мирний час у ньому немає потреби, у військовий він може служити фортецею, але це потребує величезних витрат [2, с. 173]”. Отож, острів Гельголанд розглядався більшістю як цілком безвартісний об'єкт не лише для англійців, але й для німців. Англійська правляча верхівка була переконана, що виміняла, за висловом Г. Стенлі, „гудзик у Європі на костюм в Африці [2, с. 174]”.

Колеги Солсбері по партії та кабінету переконували парламентарів у цьому ж. Міністр колоній Натсфорд вважав, що слід довіряти звіту Королівської комісії, в якому не йшлося про стратегічну важливість острова [3, col. 1286]. Адмірал Мейн посилався на думки офіцерів “різного рангу”, які нібито теж говорили про “некорисність острова для Великої Британії” [4, col. 923]. Фергюссон, Брайс, ліберал Морган погоджувалися із тим, що острів мав велике стратегічне значення для Німеччини, але нікчемне – для Великої Британії [4, col. 927]. Їх основним доказом була відсутність будь-яких військових укріплень на острові. У зв'язку з цим, адмірал Мейн вважав, що необхідно “близько 1 млн. ф. ст. для перетворення Гельгоlanda у фортецю”, а цієї суми Велика Британія, на його думку, не могла собі дозволити. На цій підставі він вважав за неможливе і зміцнення острова Німеччиною [4, col. 937]. Час показав, що прихильники цієї точки зору помилялися. Вже в 1892 р. Німеччина перетворила острів на морську фортецю, використовуючи її в ході двох світових воєн.

Наступною проблемою, піднятою законодавцями, було поширення німецького громадянства на жителів острова внаслідок його передачі Німеччині. З цього питання думки лібералів і консерваторів також розділилися. Ліберали, які традиційно відстоювали ідеї абсолютної цінності людської особистості, природні права людини, виступили проти реалізації умов угоди. Вони стверджували, що передбачувана дія неприпустима без згоди населення Гельгоlanda, оскільки це, за словами Розбері та Брайса, нагадуватиме операцію із обміну нерухомого майна [4, col. 820, 823]. Тому ліберали пропонували, перш ніж передати острів Німеччині, з'ясувати думки двох тисяч його жителів, які, на думку більшості прихильників Гладстона, не хотіли ставати німецькими підданими. Депутат Філіпс вважав за можливе використовувати для цього процедуру плебісциту [4, col. 801]. Із об'єктивними претензіями лібералів стосовно договору складно було не погодитися. Тому члени консервативного кабінету були змушені, виправдовуючись, пояснювати

цей пункт угоди. Солсбері аргументував свою позицію тим, що “жителі острова стали британськими підданими без їх згоди, а тільки шляхом застосування сили, тому немає нічого протизаконного в їх зворотній передачі Німеччині”. Крім того, прем’єр-міністр справедливо помічав, що “корінне населення Гельгоlanda не має тривалих зв’язків із британською короною, тому воно не повинне бути проти”. В зв’язку з цим Солсбері не бачив необхідності у проведенні плебісциту, пояснюючи це відсутністю в країні відповідних традицій та побоюючись перетворення подібного прецеденту на постійну практику [3, col. 1261, 1263].

Отже, частина депутатів (в основному, ліберали) вважала, що Англія йде на дуже велику поступку Німеччині, “жертвуючи” стратегічно важливим островом та інтересами британських підданих, які на ньому проживають.

Крім вищезгаданих проблем, депутатами було піднято питання про території, які Велика Британія одержувала в Східній Африці. Головною думкою, яка пронизувала практично всі виступи парламентарів було переконання в “низькій ціні”, яку Велика Британія призначила за Гельголанд – “тільки острови Занзібар і Пемба та область Віту [4, col. 834]”. У зв’язку з цим характерним є опублікований у “The Times”, ще до підписання пакту, лист члена парламенту від консервативної партії Ч. Вінсента. “Навряд чи розмежування сфер у Східній Африці є достатньою компенсацією за поступку острова в Європі, – писав він – я вважаю неприпустимим будь-що віддавати, якщо немає впевненості, що натомість Британська імперія отримає більше, ніж віддає [8, р. 6]”. Остання фраза свідчить про те, що автор листа протестував не стільки проти передачі острова Гельголанд Німеччині, скільки проти, на його думку, малих переваг які договір надавав Англії.

Головним натхненником опозиційних до цього пункту угоди промов був лорд Розбері. Розглядаючи історію колонізації Східної Африки Англією і Німеччиною, він вважав, що на підставі умов договору 1886 р. (мабуть, маючи на увазі договір 9 червня 1886 р.) “Велика Британія вже мала домінуючий вплив у Занзібарському султанаті”. Із чого Розбері робив висновок: “Ми віддаємо Гельголанд, останнє, крім Мальти і Гібралтара, що залишилося у державі від наполеонівських воєн, щоб одержати те, що вже мали в 1886 р.” Ліберали Філіпс і Брайс також виражали подив: “...чому ми купуємо зараз те, що фактично відмовилися купити в 1886 р. [4, col. 803]”.

Частина преси підтримала лідера лібералів. “Що ми одержали за Гельголанд? – патетично запитав “Fortnightly Review” – Протекторат над Занзібаром ми могли проголосити ще п’ять років тому. Ми відмовилися від цієї ідеї, тому що вважали, що вона не принесе нам користі [2, с. 175]”.

У відповідь на це, Солсбері заявив, що раніше окупація Занзібарського султанату Англією носила лише номінальний характер, а тому уряд бачив

своє завдання у перетворенні його на реальне володіння Британської імперії [7, р. 4].

Але в чому і ліберали, і консерватори були єдині – вони бачили безумовні плюси угоди в отриманні Великою Британією області Віту і, таким чином, доступу до Уганди, джерел Нілу. На засіданні Палати лордів 10 липня 1890 р., Солсбері підкреслив, що англо-німецька угода виключила можливість німецького вторгнення через султанат Віту в район джерел Нілу [367, р. 299]. У листі королеві, підписаному тією ж датою, англійський прем'єр указував, що завдяки Гельголандському пакту Англія позбулася суперників у районі між 10° пд. ш. і кордонами Єгипту [6, р. 313]. На думку зацікавлених у Східній Африці англійських колоніальних кіл, це повинно було нейтралізувати твердження критиків про те, нібито Віту не має ніякої реальної цінності [7, р. 304].

Депутати від консервативної партії, які підтримували уряд і лише частково критикували угоду, розцінювали її як “краще, що можна було зробити в щонайгірших умовах”. А Фергюссон навіть “хотів привітати країну, що вона зняла усілякі приводи для ревнощів у відносинах із великою і дружньою нацією. Із цією нацією ми повинні жити в гармонії...”, – вважав заступник глави Форін офіс [4, col. 943].

Проте, не дивлячись на повсякчасне засудження договору, більшість депутатів обох партій прагнула його схвалити, оскільки знаходили в документі цілий ряд “безцінних переваг” [86, col. 794]. Малося на увазі зменшення “ворожих почуттів у Німеччини стосовно Англії” і “уникнення зіткнення двох великих держав у боротьбі за захоплення африканських земель [4, col. 825]”. Так, наприклад, Розбері, найпослідовніший критик угоди, стверджував: “якщо договір не буде схвалений, ми матимемо гірші відносини з Німеччиною, ніж тепер [3, col. 1283]”.

Ті парламентарі, які, не дивлячись на вищенаведені докази, вже передбачали майбутні військові зіткнення Великої Британії та Німеччини наполягали на проведенні “твердішої зовнішньої політики із застосуванням сили, якщо це буде необхідно [4 col. 943-944]”. Вже вважаючи конфлікт неминучим, депутат Піз не бачив причини для постійних поступок з боку Великобританії Німеччині [4, col. 949].

Інша частина законодавців вважала, що, тільки вирішуючи спірні питання шляхом переговорів у дусі “примирення і поступок”, відмовляючись від негативної оцінки німецької колоніальної політики, буде можливо добитися угоди із Німеччиною, тобто досягти “гармонійних відносин із великою і дружньою нацією”, але за умови “збереження впливу і позицій Великої Британії у світі”. Саме така послідовна політика британського уряду, на думку консерватора Баден-Пауелла “повинна була забезпечити майбутню спільну роботу двох християнських народів по освоєнню Африки [4, col. 798, 825]”.

Абсолютно особлива позиція була висловлена депутатом Лабушером, яку можна було б назвати “антиекспансіоністською програмою”. В своєму виступі Лабушер піддав критиці прагнення Великої Британії одержати нові землі на африканському материку. Він мав рацію, стверджуючи, що країна вже давно мала величезні колоніальні володіння, і виступав проти продовження політики загарбав, побоюючись, що подальша боротьба за нові території може спричинити ускладнення стосунків Великої Британії з іншими країнами, що, у свою чергу, “може призвести до європейської війни” [4, col. 941, 942]. Тому депутат виражав своє задоволення тим, що “Німеччина вклинилася між північними і південними володіннями Великої Британії в Африці” і жалкував, що Німеччина не захопила великі площі. Лабушер навіть пропонував “віддати німцям все, що вони схочуть, оскільки робота з освоєння нових земель повинна буде відвернути їх від військових устремлінь”, тобто мілітаризації. І саме володіння Німеччиною великою кількістю територій, на його думку, повинне ослабити суперечності та стати запорукою майбутнього миру [4, col. 939, 940].

Гельголандський договір був підсумком тривалого періоду запеклої англо-німецької боротьби за перевагу в Східній Африці. Британським завойовникам вдалося здобути тут значні території, але він виявився для них хоча й вигідним, але все-таки компромісом. Тому, як усякий компроміс, останній не міг повністю задовольнити запити сторін, які домовлялися. Гельголандсько-Занзібарський договір був останньою спробою зменшити колоніальні протиріччя між двома державами в Африці. Однак, це стало лише тимчасовим вирішенням територіальних суперечок. Незадоволення колоніальних кіл територіальними змінами неминуче призводило до нових, складніших протиріч.

Бурхлива дискусія, що спалахнула в парламенті, виявила деякі розбіжності в поглядах консерваторів і лібералів на колоніальну політику Німеччини та подальші взаємостосунки із цією державою – консерватори були більш схильні до компромісу із Німеччиною, ніж ліберали. Мілітаризація Німеччини, яка прагнула до розширення колоніальних володінь в Африці і суперечності, які виникали внаслідок цього, стали очевидними для багатьох членів парламенту. Передбачаючи серйозні зіткнення на цьому ґрунті і прагнучи їм запобігти, вони пропонували заходи, які можна було б назвати “утихомирюючими” і “відволікаючими”. Але ці пропозиції не були кардинальним вирішенням неминуче назріваючого конфлікту.

До збройного зіткнення двох держав з приводу колоніальних питань було ще далеко. Однак у виступах деяких депутатів вже звучали припущення про його вірогідність. Ця група парламентарів, вважаючи, що конфлікт буде неминучим, пропонувала відмовитися від поступок Німеччині в колоніальних питаннях. Велика ж частина депутатського корпусу, що відображала переважаючі настрої в суспільстві, вважала, що

лише шляхом примирення і поступок можна буде уникнути можливих територіальних суперечок в майбутньому і досягти, таким чином, миру і союзу з Німеччиною. Однак цим надіям не судилося збутися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Троян С.С. Гельголанд-Занзибарский договор 1890 г. и рост шовинизма в Германии // Національний фактор і міжнаціональні відносини: Історія та сучасність / Зб. наук. праць із заг. історії. – Чернівці, 1992. – С. 48-63.
2. Улановская И.А. Борьба за Восточную Африку и пресса (1884-1890). – М.: Наука, 1969. – 213 с.
3. Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: Ser.3 th. (1868-1891). – Vol. 346. – Col. 1261, 1263, 1283, 1286.
4. Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: Ser.3 th. (1868-1891). – Vol. 347. – Col. 773-949.
5. Hertslet E. The Map of Africa by Treaty In 3 vol. – Vol. 3. British Colonies, Protectorates and Possessions in Africa. – London: Darling and Son, Ltd. for H.M. Stationary Office, 1909. – 968 p.
6. Queen Victoria in Her Letters and Journals / A Selection by C. Hibbert. – New York: Viking Penguin Inc., 1985. – 374 Pp.
7. Robinson R., Gallagher J. Africa and the Victorians. – London: Smith, Elder and Co., 1961. – 492 p.
8. The Ch. Vinsents's letter, the parliamentarian from the conservative party // The Times. – 1890. – June 24. – P. 6.

Наукове видання

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 1

Відповідальний редактор – *Черній А.Л.*
Комп'ютерна верстка – Третяк О.Ю.

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 1. – Рівне: РДГУ, 2008. – 217 с.

Підписано до друку 28.12.2007 р. Формат 60x84 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 13,9.
Наклад 100 прим.

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету